

До спеціалізованої вченої ради К 58.082.04
Тернопільського національного
економічного університету
46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, доцента, Заслуженого юриста України,

Стефанчука Миколи Олексійовича

на дисертацію **Шпуганич Ірини Ігорівни** на тему

«Благодійні організації як суб'єкти цивільного права»,

яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

З часу проголошення незалежності України відбувається постійний процес становлення громадянського суспільства, вагомою складовою якого в розвинених демократичних державах є ефективна діяльність благодійних організацій. Водночас з формуванням держави пов'язана і стрімка соціальна та майнова диференціація суспільства, яка у свою чергу зумовила не тільки потребу у благодійній діяльності, а й мінімально необхідні передумови для її здійснення.

Важливо наголосити, що існування та значний розвиток інституту благодійності – це відповідна реакція суспільства на соціально-економічну ситуацію у країні, що проявилася, зокрема, у збільшенні кількості благодійних організацій та приватних благодійників й волонтерів, які надали відчутну підтримку державі у складній військово-політичній ситуації.

В процесі активної діяльності благодійні організації в Україні змогли виявити ті практичні проблеми та недоліки вітчизняного законодавства, які значно гальмували або й взагалі перешкоджали здійсненню благодійної діяльності. Паралельно науковці почали детальніше аналізувати приписи нормативно-правових актів України та зарубіжних країн у сфері

благодійності. Як результат – з'явилася очевидна потреба комплексно проаналізувати й дослідити теоретичні та практичні аспекти правового регулювання статусу та діяльності благодійних організацій в Україні, на основі яких сформулювати пропозиції щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Закономірним із огляду на актуальність теми є зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Як зазначає дисертант у авторефераті на с. 2, дослідження проводилося відповідно планових тем науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу («Удосконалення механізму правового регулювання у світлі новелізації цивільного законодавства», номер державної реєстрації – 0112U003754) й кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права («Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності», номер державної реєстрації – 0116U001651) юридичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка.

Таким чином можна стверджувати, що тема роботи Шпуганич І.І. є безумовно актуальною та своєчасною.

За предметом дослідження обрана тема цілком відповідає проблематиці дисертаційних досліджень зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Аналіз дисертаційного дослідження дає підставу стверджувати, що мета, яку поставив перед собою дисертант, була загалом досягнута.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їх достовірності та новизни.

Представлене дисертаційне дослідження є одним з перших комплексних досліджень цивільно-правового регулювання статусу благодійних організацій та видів здійснення ними благодійної діяльності.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, належним чином обґрунтовані та отримані із застосуванням загальнонаукових і спеціально наукових методів дослідження. Безумовною

перевагою роботи є використання методу порівняльного правознавства, за допомогою якого досліджуються нормативно-правові акти іноземних держав та проводиться їх співставлення із вітчизняним законодавством.

Дисертаційне дослідження є глибоким та ґрунтовним, базується на аналізі автором 177 джерел, серед яких рівною мірою представлені як загальнотеоретичні праці, так і нормативно-правові акти. Теоретичну основу дослідження склали праці визначних цивілістів, які присвятили свої роботи питанням правового статусу юридичних осіб: В. Луць, Р. Шишка, В. Борисова, К. Кацюба, З. Ромовська, О. Зозуляк, О. Хортюк, Р. Стефанчук, О. Яворська, М. Галянтич, І. Спасибо-Фатеева, Я. Буздуган, О. Дзера, Р. Майданик, В. Коссак, О. Марченко, В. Кочин, О. Ільченко, Н. Козлова, Ф. Ступак, М. Омецинська, Д. Лещенко, І. Жигалкін, В. Піддубна та ін.

Структура дисертаційного дослідження повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 10-ть підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Характерною особливістю дисертації є логічна побудова структури роботи, послідовність і смислова завершеність аналізу наукової літератури та його безпосередній зв'язок з висновками та пропозиціями, які зроблені в дослідженні.

У першому розділі *«Загальнотеоретична характеристика благодійної діяльності та благодійних організацій в Україні»* автор провела детальний аналіз базової термінології у сфері благодійності, що дало змогу чітко сформулювати власні пропозиції щодо її удосконалення.

Дисертант не обмежилася дослідженням виключно Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», віднайшовши поняття «благодійна діяльність» і в іншому нормативному акті – Законі України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні». На підставі проведеного порівняльного аналізу зазначених термінів в обох законах, дисертантка робить слушний висновок про необхідність уніфікації термінології шляхом

виключення визначення поняття «благодійна діяльність» із Закону України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні».

Слід погодитися і з виокремленими автором ознаками благодійної діяльності: добровільність, надання у формі особистої та/або майнової допомоги; непідприємницький характер; цільова спрямованість.

Дисертант акцентує увагу на тому, що виникнення нових напрямів та сфер, в яких можливо, а головне – потрібно, здійснювати благодійну діяльність неодмінно призведе до зтяжнього процесу внесення змін у Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». З метою недопущення надлишкової зарегульованості благодійництва загалом, Шпуганич І.І. зроблено небезпідставний висновок про доцільність закріплення у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» відкритого переліку сфер благодійної діяльності з одночасним зазначенням заборонених сфер та напрямів для її провадження.

Заслуговує на увагу визначення автором поняття «благодійна організація» – це непідприємницька юридична особа приватного права, основною метою якої є здійснення благодійної діяльності.

Важливе значення має пропозиція автора щодо зміни редакції ч. 4 ст. 16 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Запропоновано викласти її таким чином: «4. Благодійні організації мають право здійснювати господарську діяльність, дохід (прибуток) від якої спрямовується на досягнення основної мети, покриття адміністративних витрат і не підлягає розподілу між засновниками, учасниками, працівниками (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членами органів управління організації та іншими пов'язаними з ними особами.». Викладення зазначеної норми у новій редакції дозволить деталізувати право благодійної організації здійснювати господарську діяльність, а також акцентує на обмеженнях щодо використання отриманих доходів (прибутків).

Дисертант розкриває сутність та виділяє ознаки всіх трьох закріплених у законодавстві України видів благодійних організацій: благодійне

товариство, благодійна установа та благодійний фонд. Вона підкреслює необхідність приведення Статистичного класифікатора організаційних форм суб'єктів економіки у відповідність до Цивільного кодексу України. В межах пункту 1.4 *«Види благодійних організацій»* автором проаналізовано також статус об'єднань благодійних організацій.

У другому розділі *«Цивільно-правове регулювання порядку створення та провадження діяльності благодійними організаціями»* дисертанткою з'ясовані етапи створення благодійної організації та особливості здійснення нею благодійної діяльності.

Слід відзначити, що при дослідженні статусу засновників благодійної організації та затвердження установчих документів на етапі створення організації автором виявлено та запропоновано варіант усунення колізій між нормами Господарського кодексу України та Закону України *«Про благодійну діяльність та благодійні організації»*.

В межах пункту 2.2 *«Цивільна правоздатність та дієздатність благодійної організації»* Ірина Ігорівна вказує на доцільність доповнення Закону України *«Про благодійну діяльність та благодійні організації»* окремою статтею, в якій закріпити загальні вимоги до символіки благодійної організації, її затвердження та використання. Не заперечуючи загалом проти обґрунтованої автором пропозиції, потреба державної реєстрації символіки благодійних організацій та громадських об'єднань загалом видається дещо сумнівною. Адже будучи юридичними особами приватного права, ці організації мають право на власну символіку і без її державної реєстрації.

Грунтовним є проведений Шпуганич І.І. аналіз потенційних джерел формування майна благодійної організації. Слід відзначити, що автор приділила належну увагу практичним аспектам отримання та використання благодійними організаціями коштів та іншого майна. В роботі відображено аналіз практики діяльності сучасних благодійних структур, положень установчих документів діючих благодійних організацій, судові рішення щодо майна благодійних організацій тощо.

Заслуговує на увагу висновок щодо необхідності деталізації положень Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» в частині публічного збору благодійних пожертв із використанням скриньок для пожертв. Особливо важливими є питання опломбування відповідної скриньки індикаторною пломбою банку, виїмка та перерахунок коштів, а також внесення їх на поточний рахунок благодійної організації, бенефіціара або його законного представника та використання на досягнення цілей, для яких проводився збір.

Важливою та практично спрямованою є пропозиція автора встановити в Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» граничний строк використання отриманих благодійних пожертв із відповідними винятками (благодійна жертва передається на формування благодійного ендавменту; інші винятки встановлюються в договорі між благодійником та бенефіціаром). При цьому важливо не просто закріпити певний обов'язок в законодавстві, а й встановити правові наслідки його невиконання. В даному випадку благодійник або його правонаступники, керуючись ч. 7 ст. 6 Закону, вправі будуть змінити бенефіціара. Інші правові наслідки порушення такого строку можуть бути встановлені в договорі про благодійну жертву.

Автор дисертації аргументовано доводить, що благодійний ендавмент – новітній ефективний інструментарій, при використанні якого благодійні організації здатні отримувати стабільний дохід протягом тривалого періоду часу.

Розділ 3 «Правові підстави та наслідки припинення благодійної організації» присвячений дослідженню підстав і порядку припинення благодійної організації в добровільному та примусовому порядку, з та без правонаступництва, а також напрямів використання активів організації, що ліквідується, після задоволення вимог її кредиторів.

Неординарною є пропозиція автора виокремити благодійників та бенефіціарів благодійної організації в окрему категорію осіб, не відносити їх

до кредиторів організації. Поява в процедурі ліквідації благодійної організації специфічних суб'єктів зумовлює потребу внесення змін у Цивільний кодекс України, що закріплює порядок ліквідації юридичних осіб загалом. В даному аспекті слушною видається пропозиція дисертантки доповнити Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» окремою статтею, в якій розкрити особливості припинення саме цих юридичних осіб.

Отже, в цілому ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатньо високим, пропозиції зроблені на належному науковому рівні. Робота є досить збалансованою, виконаною згідно встановлених вимог, завершується сформульованими висновками, пропозиціями щодо удосконалення чинного законодавства.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором.

Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції, зроблені у дисертаційному дослідженні, як це впливає зі вступу дисертації та автореферату, пройшли належну апробацію і викладені в 11 наукових публікаціях: п'яти статтях в наукових фахових виданнях України, дві з яких є електронними, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави та в п'яти тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Опубліковані наукові праці відображають основні результати проведених здобувачем досліджень всіх розділів дисертації. Серед опублікованих матеріалів немає публікацій, написаних Шпуганич І.І. у співавторстві.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Ірини Ігорівни містить наукові положення, що мають науково-теоретичне значення та практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається, передусім, сама дисертаційна робота, оскільки в Україні проблематика статусу благодійних організацій на базі новоприйнятого законодавства викладена вперше.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані у юридично-прикладній сфері – висновки дисертаційного дослідження можуть стати підґрунтям для подальшого розвитку положень цивілістичної доктрини; у сфері правотворчості – положення й висновки, обґрунтовані в роботі, можуть бути використані в законотворчій діяльності, у процесі вдосконалення цивільного законодавства України.

Із теоретичного аспекту робота також має важливе значення, оскільки результати наукового пошуку можуть бути використані для подальших досліджень проблематики в сфері цивільного права України. Крім того теоретичні висновки і пропозиції дисертації можуть бути використані для удосконалення відповідних інститутів. Основні положення роботи можуть бути корисними при підготовці підручників і навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів зі спеціальності правознавство, а також при викладанні курсів «Цивільне право України», «Господарське право України».

У той же час, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, хотілося б звернути увагу на низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме::

1) автором запропоновано поділяти ознаки благодійних організацій на загальні та спеціальні. Останні, як стверджує дисертантка, повинні характеризувати благодійні організації як особливих суб'єктів цивільного права. До них запропоновано віднести такі: мета – здійснення благодійної діяльності; особлива спрямованість одержаного прибутку, неможливість його розподілу між засновниками, учасниками, представниками трудового колективу тощо; специфічне коло правонаступників у випадку реорганізації, а також цільовий характер використання майна, що залишилося під час ліквідації.

Специфічна мета – здійснення благодійної діяльності – і справді вирізняє благодійні організації з-поміж інших юридичних осіб і безумовно є властивою лише відповідним організаціям. На противагу викладеному вище, інші виокремлені автором спеціальні ознаки благодійних організацій навряд чи можна назвати такими, що характеризують виключно ці організації. Заборона розподілу доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб є особливістю всіх непідприємницьких юридичних осіб. Специфічне коло правонаступників і цільовий характер майна у разі припинення організації – ті ознаки, що є спільними для всіх неприбуткових організацій відповідно до норм ПК України.

Ймовірно закріплений станом на сьогодні виключний перелік сфер, в яких дозволено провадження благодійної діяльності, справедливо було б віднести до особливих ознак благодійних організацій. Вирізняльною ознакою таких організацій, видається, можна було б назвати особливий суб'єктний склад засновників, оскільки ними не можуть бути органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи публічного права;

2) пропозиція автора заборонити використання цільових активів благодійної організації на покриття адміністративних витрат є досить сумнівною. По-перше, для отримання цільових надходжень благодійні організації часто використовують чималі ресурси, перш за все йдеться про роботу працівників організації, яка повинна бути належним чином оплачена. Крім цього, витрати на канцтовари, рекламу, транспорт тощо також не можуть покриватися виключно за рахунок власних коштів організації, адже часто їх просто немає. По-друге, отримання власних (нецільових) коштів потребує затрат часу, який може бути використаний на досягнення благодійних цілей, а отримання прибутків (доходів), нехай і без його розподілу між засновниками, учасниками тощо, є нехарактерним для непідприємницьких юридичних осіб загалом;

3) у роботі автор висловлює думку про наявність у благодійної організації універсальної правоздатності. Така позиція дисертанта потребує додаткового обґрунтування. Благодійні організації є непідприємницькими юридичними особами. Належність до цієї категорії обмежує благодійні організації в праві, зокрема, розподіляти прибуток між засновниками, учасниками тощо. Благодійна організація не може провадити будь-яку підприємницьку діяльність, а лише ту, що відповідає меті, для якої організація була створена, та сприяє її досягненню. Таким чином виникає питання щодо рівності обсягу правоздатності благодійної організації з іншими юридичними особами;

4) окремі висновки, зроблені у роботі, є абстрактними та потребують деталізації. Наприклад, загальний висновок про доцільність формування та закріплення в законодавстві України системи організаційно-правових форм власне непідприємницьких юридичних осіб;

5) хоча в роботі проведений розширений аналіз нормативно-правових актів країн ЄС та інших зарубіжних держав, які визначають основні засади здійснення благодійної діяльності та регламентують статус благодійних організацій, втім ні у висновках до розділів, ні в загальних висновках до роботи не відображені конкретні пропозиції щодо впровадження в національне законодавство запозичених іноземних норм.

Наведені вище міркування та зауваження не заперечують загального висновку про наукове значення дисертаційного дослідження І.І. Шпуганич, враховуючи його новизну, актуальність, обґрунтованість, достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, а також її прикладне значення. Проведена дисертанткою робота залишає місце для творчої дискусії, спонукаючи дослідників проводити нові, затребувані практикою, наукові дослідження.

Дисертаційне дослідження Шпуганич Ірини Ігорівни є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримані нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують поставлене наукове завдання –

визначення та вирішення комплексу теоретичних та практичних проблем, встановлення закономірностей та особливостей цивільно-правового регулювання статусу благодійних організацій, напрямів та видів здійснення ними благодійної діяльності, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства у досліджуваній сфері.

На підставі аналізу дисертації та автореферату можна зробити висновок, що подана до захисту дисертаційна робота Шпуганич Ірини Ігорівни на тему «Благодійні організації як суб'єкти цивільного права» відповідає основним вимогам, встановленим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Автор дисертації заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

Заслужений юрист України,

старший науковий співробітник юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

М. О. Стефанчук

